

ŽRTVE PROSTITUCIJE V SREDNJEVEŠKI ISTRI

Mojca KOVAČIČ

SI-3214 Zreče, Ul. Pohorskega bataljona 19

e-mail: mojca.kovacic@siol.net

IZVLEČEK

Namen tega prispevka je na podlagi srednjeveških mestnih statutov prikazati položaj prostitutk v srednjeveški Istri in Trstu ter odnos družbe do njih. To se pravi, jih na eni strani prikazati kot opravljalke poklica, ki je bil od mestnih in cerkvenih oblasti do neke mere dovoljen (javne hiše), na drugi strani pa prostitucijo prikazati kot prepovedano in preganjano (ulične prostitutke in privatni bordeli), pri čemer je vlogo žrtev spet prevzela družba kot celota. V isti vlogi se družba znajde tudi tedaj, ko je govor o prešuštvu in priležništvu, zato je avtorica na kratko pomudi tudi pri teh dveh temah. Poleg tega je govor tudi o primerih, kjer so bile žrtve prostitutke same (posilstva, ugrabitve, fizični in verbalni napadi).

Ključne besede: prostitucija, javne hiše, privatni bordeli, ulična prostitucija, posilstva, Istra, Trst, mesta, srednji vek

THE VICTIMS OF PROSTITUTION IN MEDIAEVAL ISTRIA

ABSTRACT

The main objective of this article is to present, on the basis of municipal statutes of the Middle Ages, the situation of prostitutes in mediaeval Istria and the society's attitude towards them, i.e. to depict them, on the one hand, as performers of their profession, which was to a certain extent allowed (licensed brothels) by municipal and ecclesiastical authorities, and, on the other hand, to present prostitution as a prohibited and persecuted profession (street prostitutes and private brothels), where the role of the victim was again assumed by the society as a whole. In the same role the society finds itself also when speaking about adultery and concubinage, so the author pays some attention to this two topics as well. Apart from it, she presents a

couple of cases, where the victims were prostitutes themselves (rapes, abductions, physical and verbal assaults).

Key words: prostitution, brothels, street prostitution, rapes, Istria, Trieste, towns, Middle Ages

"Ko bova mesto poselili s plemenitimi meščankami, bo moja sestra Pravičnost pripeljala izmed vseh najodličnejšo Kraljico, obdano z zelo dostojanstvenimi princesami. Stanovale bodo v najvišjih hišah in stolpih in prav je, da Kraljica ob prihodu vidi mesto naseljeno s plemenitimi ženskami, ki bodo lahko sprejele svojo Vladarico z vsemi častmi, ki gredo cesarici vsega ženskega rodu. Toda, katere ženske bova pripeljali? Razuzdanke ali tiste na slabem glasu? Zagotovo ne; vse bodo srčne in zelo ugledne ženske, saj ni boljšega ljudstva ali lepšega okrasja za neko mesto, kot so plemenite in pogumne dame. Pokonci, draga Kristina! Spravi se na delo in stopaj spredaj, kajti iskat jih greva." (de Pizan, 1999, 156)

Ne glede na to, da je Christine de Pizan svoje namišljeno mesto zgradila brez prostitutk in drugih malovrednih žensk, so le-te v realnem svetu vsekakor obstajale. Dejstvo, da so prostitutke, zvodnice in zvodniki, javne hiše ter konkubine v srednjem veku¹ obstajali, namreč ni sporno. Zaradi virov in narave le-teh je svet prostitucije le nekoliko težje podrobneje osvetliti.

Kljub temu da je moč najti sledi, ki pričajo o kupljivi ljubezni tudi na podeželju, je bila le-ta v vsakem primeru najbolj razširjena v mestih. V skoraj vsakem večjem srednjeveškem mestu se je dalo namreč na mestnem trgu, poleg vseh drugih dobrin, kupiti tudi "ljubezen". In glede na to se tudi ta razprava nanaša izključno na srednjeveška mesta, natančneje na srednjeveška istrska mesta in tudi na Trst. Poglavitni viri, ki sem jih pri tem uporabljala, so objavljeni statuti istrskih srednjeveških mest, in sicer Pirana,² Kopra,³ Izole,⁴ Bal,⁵ Buj,⁶ Buzeta,⁷ Dvigrada,⁸ Grožnjana,⁹ Labi-

1 Prostitucija seveda ni bila iznajdba srednjega veka. O egipčanski, grški in rimski prostituciji lahko nekaj splošnih informacij dobimo v: Scott (1969) in Henriques (1968).

2 V nadaljevanju STPI; objava v: Pahor, Šumrada (1987).

3 V nadaljevanju STKP; objava v: Margetić (1993).

4 V nadaljevanju STIZ; objava v: Morteani (1889).

5 V nadaljevanju STBA; objava v: Muciaccia (1976–1977).

6 V nadaljevanju STBU; objava v: Zjačić (1969).

7 V nadaljevanju STBUZ; objava v: Zjačić (1963–1964, 1965).

8 V nadaljevanju STDV; objava v: Zjačić (1961–1962).

9 V nadaljevanju STGR; objava v: Klen (1963–1964, 1965).

na,¹⁰ Motovuna,¹¹ Novigrada,¹² Oprtalja,¹³ Poreča,¹⁴ Pulja,¹⁵ Sv. Lovreča Pazenatičkoga,¹⁶ Umaga,¹⁷ Vodnjana,¹⁸ Vrsarja¹⁹ in seveda Trsta.²⁰ Vrh tega mi je pod roke prišla tudi Notarska knjiga buzetskega notarja Martina Sotolića²¹

Nobenega dvoma ni, da so statuti viri, ki jih je zelo težko interpretirati, saj nam ne povedo zagotovo, ali so se odločbe dejansko upoštevale in sankcije v praksi tudi uresničevale, a nam kljub vsemu lahko odgovorijo na poglavitno vprašanje, in sicer, ali so prostitutke, javne hiše in zvodnice v mestih, ki so bila zajeta v to obravnavo, sploh obstajale. Temu dejstvu pa ne gre oporekati.

Namen tega prispevka je torej osvetliti položaj prostitutk v srednjeveški Istri in odnos družbe do njih. Rečeno natančneje, prikazati svet prostitucije na eni strani kot poklic, od mestnih in cerkvenih oblasti toleriran in do neke mere dovoljen (dovoljene so bile le javne hiše, druge oblike prostitucije so preganjali), na drugi strani pa prikazati prostitucijo (ulične prostitutke in privatne bordele, saj so bili le-ti prepovedani in kaznovani) kot zločin brez žrtve. Pogledali si bomo tudi, kako so statuti obravnavali zločine, v katerih so bile prostitutke žrtve posilstva, ugrabitve ter fizičnih in verbalnih napadov (preklinjanje). Ustavili pa se bomo tudi pri prostituciji dokaj podobnim temam: priležnicah in prešuštnicah.

Pri vsem tem ne smemo pozabiti, da je bila pri tej vrsti zločinov žrtev največkrat kar družba kot celota, in to v tem smislu, ker so takšna dejanja, kot so prostitucija, priležništvo, prešušništvo in tudi preklinjanje, ogrožala takratne družbene vrednote. Obenem pa pri njih ne moremo najti konkretne žrtve, saj je le-ta bila sosterilka samega dejanja.

V mestih je cvetelo več oblik prostitucije

Če na prostitucijo gledamo kot na neke vrste poklic, s katerim si je bilo mogoče zagotoviti sredstva za preživetje, je (kot je bilo že poudarjeno) povezana s srednjeveškim mestom. V mestih je sicer obstajalo več oblik prostitucije, a sama mesta so dovoljevala samo eno izmed njih. To so bile **javne hiše**, kjer so bile prostitutke stalno naseljene in kontrolirane.

10 V nadaljevanju STLA; objava v: Franceschi (1908).

11 V nadaljevanju STMO; objava v: Morteani (1894, 1895).

12 V nadaljevanju STNO; objava v: Parentin (1966).

13 V nadaljevanju STOP; objava v: Vesnaver (1885).

14 V nadaljevanju STPO; objava v: Zjačić (1979a).

15 V nadaljevanju STPU; objava v: Benussi (1911).

16 V nadaljevanju STsvLP; objava v: Jelinčić (1973).

17 V nadaljevanju STUM; objava v: Benussi (1892).

18 V nadaljevanju STVO; objava v: Radossi (1970).

19 V nadaljevanju STVR; objava v: Budicin (1982–83).

20 V nadaljevanju STTS; objava v: Szombathely (1935).

21 Objava v: Zjačić (1979b).

Edino mesto (od tistih, ki so bila zajeta v to raziskavo), za katero se tudi v statutu omenja javna hiša, je bilo Trst. Stala je za mestno palačo ("*post palacium communis*") in samo na tem mestu je bilo zvodnikom ("*lenonibus*") oziroma zvodnicam ("*lenis*" ali "*ruffianis*") dovoljeno imeti prostitutke. Vendar dekleta niso bila na voljo noč in dan, saj bordel gostov ni smel sprejemati v času od večernega do jutranjega zvonjenja. Javna hiša je morala za neupoštevanje tega določila plačati petindvajset liber, oseba, ki si je v tem času zaželela malo "ljubezni", pa deset liber²² (STTS, 3. knjiga, člen 85, 313).

V tistih mestih, kjer je bila prostitucija zakonsko urejena, je bil strogo določen tudi **nadzor nad prostitutkami**. Kot indikator strogih predpisov moramo obravnavati lego javnih hiš znotraj mesta. Žal lahko za mesta, ki so bila zajeta v to raziskavo, o javni hiši zagotovo govorimo samo v Trstu, saj se bordel konkretno omenja v statutu le tega mesta. Za druga mesta lahko o javnih hišah samo sklepamo. In tudi do nekkih končnih rezultatov glede lege mestnih javnih hiš ne moremo priti. V Trstu je stala "*post palacium communis*" (STTS, 3. knjiga, člen 85, 313). Če si pa pomagamo še z raziskavami o prostituciji zunaj "naših" istrskih in celinskih mest, vidimo, da so mnenja o getoizaciji javnih hiš deljena. Brigitte Rath namreč trdi, da so največkrat stale kje na robu mesta (Rath, 1986, 561). Nasprotno pa v svoji knjigi Jacques Rossiaud dokazuje, da so vedno stale na glavnem križišču, kjer so se dogajale pomembne politične zadeve: v Benetkah je bilo to na Rialtu, v Firencah na mestu, ki je bil zelo znano po velikih trgovskih aktivnostih... (Rossiaud, 1989, 64). In če so bile Benetke in Firenze izjema (Prostitution, 1995, 268), ki je potrjevala pravilo, je moral med izjeme spadati tudi Trst, saj položaj za mestno palačo prav gotovo ni na obrobju. Na podlagi tega bi lahko sklepali, da je bila glede lege javnih hiš razlika med deželami (italijanska mesta so imela to drugače urejeno kot avstrijska in nemška).

Nadzor prostitucije se ni kazal samo v prostorski legi, temveč tudi v določilih o oblekah vlačug. Tukaj se moramo spet zadovoljiti le s Trstom. Tržaške zvodnice in prostitutke namreč niso smele nositi nikakršnega srebrnega, pozlačenega in zlatega pasu. V primeru, da so se kljub tej določbi v statutu kdaj pa kdaj hotele olepšati s čim takim, so morale plačati petindvajset malih liber (STTS, 3. knjiga, člen 85, 314). S takšnimi in podobnimi predpisi je bilo omogočeno zaznamovanje vlačug, saj so bile na ta način razpoznavne in se je natančno vedelo, da pripadajo določeni skupini. S tem je bilo mogoče postaviti tudi ločnico med spodobnimi in razuzdanimi ženskami, jih med seboj seveda tudi jasno razločevati, pa še nadzor nad razuzdankami je bil lažji (Rath, 1986, 563).

22 V statutih se pojavljajo denarne enote: libre, soldi in tudi marke. Za lažjo predstavo sem v oklepajih vse denarne enote poenotila na libre (20 malih soldov = 1 libra, 1 marka = 8 liber). V tekstu se nekje omenjajo libre, drugje pa male libre. Med njimi ne gre razlikovati, saj nikjer ni posebej poudarjeno, da gre za velike libre.

Znano je tudi, da so znotraj javnih hiš obstajala napisana pravila, s katerimi so lastniki oziroma lastnice bordelov vzpostavili/e določen red (Rath, 1986, 563–565). A o teh iz pregledanih virov ni mogoče reči ničesar.

Ravno tako naši viri nič ne povedo o strankah, ki so zahajale v javne hiše. Duhovnikom in poročenim moškimi naj bi bilo to nasploh prepovedano (Rath, 1986, 567; Rossiaud, 1989, 44). Kaj se je pa v resnici dogajalo?! *"In še koliko drugih, ki nosijo breme številnega potomstva, vidimo umirati od lakote in bede, medtem ko se njihovi možje vlačijo po krajih razvrata in ponočujejo v vseh gostilnah po mestu!"* (Pizan, 1999, 158). Zelo verjetno je, da so bili odjemalci predvsem mladi neporočeni fantje, ki so tako izživljali svoje spolne fantazije. Velikokrat pa so jim javne hiše rabile kot šola, saj so starši svoje sinove sami pošiljali v bordele, da bi si pridobili določene izkušnje.

Kot druga oblika prostitucije so obstajala **kopališča**. Edino istrsko mesto (v celinskih mestih so bila kopališča večkrat omenjena: Ljubljana, Maribor, Ptuj, Škofja Loka, Kamnik), kjer najdemo tudi omembo *"stubam balneatoriam"*, je Trst. Kopališče, tako kot javna hiša, ni smelo obratovati v času od večernega do jutranjega zvonjenja, ponoči je bilo namreč prepovedano imeti v kopališču tako goste kot prostitutke. Kadar je komuna kaj takšnega odkrila, je svoj proračun na račun globe povečala za petindvajset liber (STTS, 3. knjiga, člen 85, 313). Ob tej priložnosti je treba poudariti, da sta verjetno obstajali dve različni obliki kopališč. Eno so bila kopališča, kot si jih predstavljamo danes; na odprtem prostoru, ob reki ali morju. Drugo so bile pa kopeli v zaprtih prostorih (neke vrste terme) in te so bile velikokrat organizirane kot bordeli. In mogoče se prav zaradi tega (lega ob morju) v drugih istrskih mestih kopališča ne omenjajo.

V srednjem veku so nekateri posamezniki velikokrat "zavohali", da je s prostitucijo mogoče tudi dobro zaslužiti. Zato niso bili redki primeri, ko so ljudje v svojih lastnih domovih ali gostilnah gostili tudi prostitutke. To so bili neke vrste **privatni bordeli**. Še posebej je bila ta oblika prostitucije uveljavljena v mestih, o katerih je govor v tem članku.

Najbrž je bila ta oblika prostitucije (poleg uličnih prostitutk) v Istri dobro poznana, saj statut mesta Pulja posebej poudarja, da nihče ni smel na svojem domu imeti pocestnice. Kazen za takšno početje je znašala štirideset malih soldov (dve libri), od katerih je eno polovico dobila komuna, drugo pa tisti, ki je takšno početje prijavil (STPU, 4. knjiga, člen 11, 270, 271). Prav tako kot v Pulju se tudi v statutu mesta Trst najde člen o tako imenovanih privatnih bordelih. Nobena oseba namreč ni smela biti zvodnica (*"ruffiana"*) kakšni *"meretricis"*, kakor tudi ni smela imeti *"postribulum seu bordellum"* zunaj prostora, ki je bil za to določen. Kazen je znašala petindvajset malih liber (STTS, 3. knjiga, člen 85, 313). Tudi lastniki gostiln so mnogokrat znali izkoristiti usluge pocestnic in so svojim strankam poleg jedače in pijače ponudili še kakšno od deklet. Za denar, seveda. V Piranu je bilo namreč nasploh prepovedano, da bi kdorkoli, ki bi odprl gostilno, imel v njej bordel oziroma prostitutke (STPI, 641).

Lastnice privatnih bordelov so sprejemale stranke v svoje hiše in pri tem včasih prevzele vlogo zvodnice, drugič pa samo izkoristile usluge tako imenovanih "lahkih deklet". V Sv. Lovreču Pazenatičkem je v nekem smislu tudi omenjena ta dejavnost. Nihče namreč ni smel pri prešuštvu posredovati, to se pravi ni smel biti zvodnik ("*ruffiano*") oziroma ženska ni smela biti zvodnica ("*donna ruffiana*"). Tisti, ki je v hišo vodil prešuštnike, je bil kaznovan tako kot sami prešuštniki, in sicer z denarno kaznijo v višini stotih liber. Poleg tega so bili en dan "na razstavi" na sramotilnem stebru in nato izgnani iz mestnega okrožja (STsvLP, 4. knjiga, člen 45. 146).

In tako preidemo že na naslednjo obliko prostitucije – na dekleta, ki so delovala na lastno pest in se ponujala od hiše do hiše. Ta dekleta – **ulične prostitutke** – niso bila nikjer stalno naseljena, in ta oblika prostitucije je bila tajna, saj so se morale take prostitutke skrivati pred oblastmi.

Svoje stranke so ulične prostitutke iskale po gostilnah in trgih. V Pulju ni smela in tudi ni mogla nobena "*meretrix publica*" živeti kje v soseščini, saj je bila od tod takoj pregnana. Poleg tega pa je morala plačati še štirideset malih soldov (dve libri), od česar je polovico dobil tisti, ki je vlačugo ovadil, drugo polovico pa mestna občina. Nič manjša kazen je ni doletela, če je izgonu nasprotovala (STPU, 4. knjiga, člen 11, 270, 271). Med prazniki in praznovanji, večjimi delovnimi projekti in sejmi so v mesto zmerom prihajala tudi dekleta iz okolice, da bi okrepila vrste lokalne prostitucije in seveda ogromno pridobila na račun pomožnih delavcev in trgovcev (Rossiaud, 1989, 11–17; Geremek, 1998, 394). Oblast v Trstu je lahko nagnala katerokoli zvodnico ali "*meretricem publicam vel non publicam*", ki je, ne glede na to kdaj, prišla v mesto in se naselila zunaj prostora, ki je bil določen zanje (STTS, 3. knjiga, člen 85, 314). Leta 1492 pa je bilo v statut dodano še to, da noben zvodnik ("*leno*"), ki je imel prostitutko, ni smel priti z njo v Trst in se tu naseliti. V tem primeru je moral plačati petindvajset malih liber. Če pa je bil morda samo na poti iz enega mesta v drugo, je lahko prenočišče poiskal v mestni javni hiši ali v gostilni, vendar samo za en dan in eno noč. V nasprotnem primeru so morali predvideno kazen plačati tako zvodnik kot tudi tisti, ki so mu dajali gostoljubje več kot en dan in eno noč (STTS, 3. knjiga, člen 85, additio 1492, 314).

Marsikdaj so bila ta dekleta konkubine kakšnega posameznika. V Trstu je bilo glede priležnic jasno določeno, da nobena ženska, bodisi poročena bodisi ne, ne sme javno živeti v konkubinatu z moškim, naj bo ta poročen ali ne. V tem primeru sta morala oba plačati petdeset malih liber. Če pa je bil moški, ki je živel v konkubinatu, morebiti član velikega sveta ali "*rogator*", mu je bil za pet let prepovedan vstop v ta svet. Tega odloka se je statut zelo trdno držal. Za pet let je bila iz Trsta tako izgnana ženska, ki je kljub predvideni kazni nadaljevala svoje življenje v konkubinatu. Sicer pa se je bilo o kateremkoli prešuštniku moč pritožiti z dvema pričama (STTS, 3. knjiga, dodatek k členu 61, 277). Tudi duhovniki se v Trstu niso smeli kratkočasiti s takšnimi dekleti (STTS, 3. knjiga, člen 62, 277–279).

Kadar si je kdo omislil priležnico v Pulju in jo je imel v isti hiši kot svojo zakonsko ženo, je moral plačati komuni deset malih liber, ona pa je bila izgnana iz mesta (STPU, 4. knjiga, člen 8, 269).

V notarski knjigi Martina Sotolića, notarja iz Buzeta, ki je nastala med letoma 1492 in 1517, naletimo na konkreten primer, ko si je neki moški zaradi bolezni svoje žene omislil priležnico. V času, ko je tržaški škof Achatius Sibricher bival v Buzetu zaradi posvetitve cerkve sv. Bartolomeja, je prišla namreč k njemu gospa Mare s svojim odvetnikom. Začela mu je pripovedovati, kako je preteklo že nekaj mesecev, odkar je od nje odšel njen zakonski mož Peracz Celanich, ne da bi ji povrnil dolgove in dobrine in sedaj javno živi z neko konkubino. Omenjeni mož je namreč vložil tožbo, češ da ni dolžan živeti v skupnem gospodinjstvu s svojo ženo, ker ima ta neko neozdravljivo duševno bolezen. Škof je rzsodil, da mora Mare pregledati strokovnjak in da je potrebna sodna preiskava o njeni bolezni. Dokler se stvar ne razreši, pa mora mož skrbeti za svojo zakonsko ženo in seveda tudi opustiti prešuštvo s svojo priležnico (Zjačić, 1979b, 331, 332).

Po statutu mesta Umaga lahko sklepamo, da življenje priležnice ni bilo nič kaj rožnato. Tukaj je bilo namreč moškemu dovoljeno, da je lahko po mili volji pretepel svojega sina, svojo ženo ali svojo priležnico, ki jo je imel na svojem domu. Ne glede na to, kako hudo je koga premlatil (s palico, z roko, do krvi, do smrti), jo je odnesel brez kakršnekoli kazni (STUM, 4. knjiga, člen 14, 291).

Odnos družbe do prostitutk

V takratni striktno monogami družbi – ki je zelo cenila devištvo neveste in je bila polna moralnih predsodkov o spolnosti, možnosti za poroke pa so bile v veliki meri odvisne tudi od imena in veljave družine, poleg tega je bil ženski del populacije še številnejši – bi bila vsakršna popolna odprava prostitucije, ki je rabila kot ventil za zaježitev prekomerne spolne sle, popolnoma iluzorna. "*Če iz družbe preženeš vlačuge, se bo kurbarija razpasla povsod ... Prostitutke v mestu so enake odplakam v palači. Če jih odstraniš, bo smrdel celoten grad...*" (Rath, 1986, 559). S tem citatom je zelo jasno orisan položaj prostitutk v srednjeveški družbi in odnos družbe do njih. Torej, družbi so bile potrebne, toda še vedno so bile zlo.

Mestne javne hiše so namreč omogočale mladim fantom in obrtniškim vajencem, da so vsaj deloma izživelili svoje najbolj skrite spolne fantazije. Bordeli so jim bili na uslugo in tam so si lahko svobodno izbrali dekle. Javne hiše so imele zelo pomembno funkcijo, saj so s tem zaščitile mlada nedolžna dekleta in druge ženske pred morebitnim posilstvom, zaradi katerega bi lahko izgubile častivrednost in bi njihova cena na poročnem trgu močna padla (Rossiaud, 1989, 47).

Posilstev je v srednjeveških mestih moralo biti zelo veliko, saj v vseh pregledanih statutih naletimo na člene, ki obravnavajo takšne prestopke in zanje določajo tudi

kazni. In katere ženske so bile najbolj izpostavljene? Kljub temu da so bila verjetno najbolj na udaru neporočena dekleta (device) oziroma ženske, ki so bile ponovno sposobne za zakon – vdove, tudi poročene ženske in takšne, ki so bile označene kot že dotlej razuzdane – pogosto niso ušle posiljevalčevim krempljem. In glede na to, za katero od teh je šlo, so se tudi kazni med seboj razlikovale.

Pa si pogledajmo še konkretne primere. Izolski statut ne razlikuje med posilstvi. Kogarkoli je prešnila misel, da bi razdevičil nedolžno dekle ali nasilno ravnal s poročeno ženo oziroma že z dotlej razuzdano ("*iam corrupta*") in je seveda svojo zamisel tudi udejanjil, ga je bilo treba ujeti in vtakniti v mestni zapor. Za rešetkami je ostal tako dolgo, dokler zadeve ni preiskal podestat in dokler ni plačal kazni, ki mu je bila določena (STIZ, 1. knjiga, člen 49, 369).

V Piranu so bili tisti, ki so skušali onečastiti devico, že poročeno žensko ali žensko "*iam corruptam*" oziroma so to dejansko storili, kaznovani, če so to priznali ali jim je bilo dokazano. O kazni pa je odločal podestat, in sicer glede na to, na kakšnem glasu je bila ta oseba (STPI, 2. knjiga, člen 32, 274).

V drugih statutih pa je prišlo razlikovanje med posiljenimi ženskami veliko bolj do izraza. V Dvigradu je tistega, ki je posilil devico ali neporočeno dekle ("*domicellam*") proti njeni volji in brez njenega pristanka, doletela kar smrtna kazen. Žrtev je v povračilo za izgubo svoje čistosti dobila od hudodelčevih dobrin sto malih liber. V primeru, da ga ni bilo moč ujeti, pa je bil izgnan iz mesta in vse njegove dobrine, razen sto malih liber, določenih za posiljeno žensko, so prešle v last mestne komune. Lahko pa je prišlo tudi do primera, da se je posiljevalec, seveda če je njegova žrtev v to privolila, z onečaščenno žensko poročil. V takšnem primeru je bil oproščen vsakršne kazni. Mestni komuni je moral plačati samo 25 malih liber. Včasih se je posiljevalca držala tudi smola. Zgodilo se je namreč lahko, da svoje izbrane žrtve ni mogel posiliti. Statut razlogov ne navaja. V takšnem primeru ga je doletela kazen v višini petdesetih malih liber, če pa jih ni mogel plačati, si je svoj zločin prav gotovo zapomnil po odsekani roki oziroma nogi. Podobno se je godilo tudi posiljevalcem poročenih žensk in vdov. Vendar pa je te, poleg bodisi obglavljenja bodisi plačila denarne kazni bodisi poroke, v vsakem primeru čakal izgon iz mesta za eno leto na oddaljenost 25 milj. Poseben člen dvigradskega statuta pa obravnava posilstvo žensk, ki so bile na slabem glasu; med njimi je moč najti tako vdove, ki so bile zasačene pri "*formicatione*", prešuštnice in razuzdana neporočena dekleta kot tudi prostitutke. In še med njimi je prihajalo do razlikovanj. Za posilstvo nevredne ženske je bilo treba plačati petindvajset malih liber, za poskus posilstva pa samo pet. V primeru, ko si je posiljevalec skušal zastonj privoščiti prostitutko, je moral mestni komuni plačati deset malih soldov (pol libre) in isto vrednost tudi sami "*meretrici comunae*" (STDV, členi 32, 33 in 34, 251). Prostitutke pač niso bile zastonj! A koliko so njihove usluge stale, iz virov žal ni mogoče ugotoviti.

Prav tako kot v Dvigradu so bila tudi v Oprtalju in Buzetu posilstva obravnavana glede na status žrtve, vendar med ženskami na slabem glasu niso bile omenjene prostitutke, ampak samo ženske, ki so jih že kdaj zalotili pri prešuštvovanju. In tudi posledice hudodelstva so bile enake kot v Dvigradu. Smrti ali izgonu se je bilo moč izogniti s poroko, če so se z njo strinjale osebe, pod katerih varstvom je žrtev bila, bodisi da je to bil njen oče ali njena mati, bodisi morebitni bratje ali sestre, bodisi drugi bližnji ali bolj oddaljeni sorodniki (STOP, člen 38, 148; STBUZ, člen 37, 115, 116, prevod 159). Podobno kot je bilo zgoraj podrobneje opisano za Dvigrad, so bile denarne kazni določene tudi v Oprtalju in Buzetu (STOP, členi 38, 39 in 40, 148, 149; STBUZ, členi 37, 38 in 39, 115, 116, prevod, 159, 160).

V vsakem členu, ki se nanaša na posilstvo, je posebej poudarjeno, da se kazni, kakršnakoli je pač bila predvidena, lahko izvrši samo, če je zločin mogoče dokazati. Podobno kot danes, ženske posilstev tudi v srednjem veku (verjetno je bilo v tem času to še bolj izrazito, saj je bila takratna družba še bolj polna različnih tabujev) niso prijavile iz več razlogov. Iz sramu, strahu in zaradi groženj so bile velikokrat pod velikim pritiskom. Lahko pa se je zgodilo, da se je njena družina s posiljevalcem kar dogovorila o materialni odškodnini, ker ni želela, da bi se v zadevo vmešavala mestna oblast (Rossiaud, 1989, 18). V statutu mesta Labin lahko nekaj več izvemo o samem poteku prijave posilstva in o morebitni poravnavi med hudodelcem in žrtvinimi krvnimi sorodniki. Če se je posiljevalec s "*consanguineis*" ženske, ki jo je onečastil (statut omenja devico ali vdovo), dogovoril o poravnavi, se je izognil predvideni smrtni kazni. V tem primeru je moral plačati Oglejskemu patriarhatu petdeset malih beneških liber in dodatnih petdeset še komuni mesta Labina. Kdorkoli, bodisi moški bodisi ženska, ki je posiljevalcu nameraval pomagati, mu dati nasvet ali narediti uslugo, tako da se je ta z užaljeno stranjo dogovoril, pa je moral za kazni, poleg že zgoraj določene vsote, plačati še dodatnih petindvajset beneških liber tako Oglejskemu patriarhatu kot tudi komuni mesta Labin. V primeru, ko pa ni prišlo do poravnave med obema stranema, je tistega, ki je zločincu pomagal, svetoval ali mu naredil kakšno uslugo, doletela izguba dobrin in smrtna kazni. Kako pa je oziroma bi morala ravnati posiljena ženska? Statut mesta Labin pravi, da če je na cesti posiljena ženska kričala "K orožju, k orožju!", če so bili njeni lasje razmršeni in je trdila, da jo je nekdo posilil oziroma skušal posiliti, je morala nemudoma vložiti tožbo pred rektorji. Njeno zgodbo sta morali potrditi najmanj dve osebi, bodisi moškega ali ženskega spola, ki sta bili stari vsaj 12 let. Če pa se je hotel obdolženi moški očistiti krivde, je moral zbrati dvanajst mož, ki so morali na dan sv. evangelija priseči, da obdolženi ni storil nič žalega ženski, ki ga toži. V primeru, ko obdolženi s temi dvanajstimi možmi tega ni mogel oziroma ni hotel dokazati, pa je moral svoj zločin plačati s smrtjo, izgonom ali z denarno kaznijo. In tudi vsi tisti, ki jih je posiljevalec zbral za svoje zagovornike, so morali storiti enako. Pa tudi posiljena ženska je morala z imenovanima pričama dokazati, da je res, kar je trdila (STLA, člen 10, 160, 161).

Najbolj v podrobnosti se glede posilstev spušča statut Trsta. Zelo zanimiv pa je ta statut tudi za posilstva prostitutk. Skoraj ne bi našli ženske, ki je Trst pri posilstvu ne bi ščitil. Kdorkoli je posilil devico, poročeno ženo, vdovo ali redovnico, pa naj je bila meščanka Trsta ali je živela v njegovi okolici oziroma na podeželju, ali naj se je to zgodilo znotraj mesta ali v njegovi okolici ali pa zunaj njegovega območja, je bil obsojen na smrt, in sicer na obglavljenje. Če je svojo "izvoljenko" samo objemal, otipaval in poljubljal, a se z njo telesno ni združil, pa je moral v roku petnajstih dni plačati kazen dvesto liber. Če kazni v predvidenem roku ni poravnal, je izgubil desno roko. Kako pa je morala žrtev dokazati, da se ji je kaj takšnega zgodilo? Ovadbo zoper obtoženca je morala vložiti v osmih dneh od posilstva. Če je v tem terminu ni vložila, ni smel biti več sprožen postopek proti obtožencu. V primeru, da je proces stekel kljub dejstvu, da obtoženec ni bil ovaden v osmih dneh, je bila tožba nična in neveljavna. Izjema je bila storjena samo v primeru, če je bila ženska upravičeno odsotna in ovadbe v osmih dneh ni mogla vložiti. No, vse to pa seveda ni veljalo, kadar je šlo za posilstvo "*meretrices publicae*". In glede na to, da v drugem odstavku statut obravnava posilstva plačanih dekel ("*mercenariarum*"), bi lahko sklepali, da posilstva prostitutk v Trstu niso šteli med kazniva dejanja. V primeru dekel (kazen je znašala dvesto malih liber) je bilo treba ovadbo vložiti že isti ali pa naslednji dan. Še nekaj zanimivega lahko razberemo iz tega statuta. Namreč to, kaj se je zgodilo v primeru, če si je kdo poiskal žensko, bodisi poročeno bodisi samsko, se z njo telesno združil, jo objemal ali poljubljal, vendar tega ni storil na silo in tudi ne na njenem domu. Če je dvanajst pravičnih in zvestih mož za to žensko dokazalo, da se zanjo govori, da je ustrežljivega značaja, da je brez časti do svojega telesa, da je prostitutka ali pa se tako vede, takšnega "Casanove" niso mogli in smeli obglaviti ali mu odrezati kakega uda. A kljub temu mu denarna kazen ni ušla. Plačati je moral sto malih liber oziroma petdeset za deklo (STTS, 3. knjiga, člen 58, 271–274).

Tabela 1: Prikaz kazni za posilstvo oziroma poskus posilstva.

Tabella 1: Evidenza delle pene per casi di stupro o tentativo di stupro.

	devica	neporočeno dekle	vdova	poročena žena	že dotlej razuzdana ženska	prostitutka	poskus posilstva
Buzet smrt, izgon, izguba vseh dobrin, možnost poroke			smrt, izgon	smrt, možnost poroke, izgon	kazen po podstatovi odločivi (materialna ali denarna)		sto malih liber, izguba roke ali noge. Za žensko na slabem glasu odloča podestat.

Trst	Ptuj	Piran	Oprtalj	Labin	Izola	Dvigrad	
Smrt	Živega zakopali	o kazni odloča podestat, glede na renome osebe, ki je posilstvo zagrešila	smrt, izguba vseh dobrin, možnost poroke, izgon	ječa, smrt, izgon, možnost sporazuma s sorodniki (sto malih liber oglejskemu patriarhatu in komuni), zaplenitev dobrin	Zapor in kazni	Smrtna kazen (obglavljenje) + sto malih liber, izgon iz mesta, če je zbežal, možnost poroke	devica
						smrtna kazen (obglavljenje) + sto malih liber, izgon iz mesta, če je zbežal, možnost poroke	neporočeno dekle
smrt	obglavljenje z desko		smrt, sto malih liber, izgon	ječa, smrt, izgon, možnost sporazuma s sorodniki (sto malih liber oglejskemu patriarhatu in komuni), zaplenitev dobrin	zapor in kazni	smrtna kazen (obglavljenje) + sto malih liber, izgon iz mesta, če je zbežal. V vsakem primeru izgon za eno leto	vdova
smrt	obglavljenje z desko	o kazni odloča podestat, glede na renome osebe, ki je posilstvo zagrešila	smrt, sto malih liber, možnost poroke, izgon	ječa, smrt, izgon, možnost sporazuma s sorodniki (sto malih liber oglejskemu patriarhatu in komuni), zaplenitev dobrin	zapor in kazni	smrtna kazen (obglavljenje) + sto malih liber, izgon iz mesta, če je zbežal, možnost poroke. V vsakem primeru izgon za eno leto	poročena žena
		o kazni odloča podestat, glede na renome osebe, ki je posilstvo zagrešila	kazen po podestatovi odločivi (materialna ali denarna)		zapor in kazni	petindvajset malih liber	že dotlej razuzdana ženska
brez kazni						pol libre komuni in pol libre prostitutki.	prostitutka
		o kazni odloča podestat, glede na renome osebe, ki je posilstvo zagrešila	sto malih liber, izguba roke ali noge. Za žensko na slabem glasu odloča podestat.			petdeset malih liber, če jih ni mogel plačati, so mu odrezali roko ali nogo. Za manjvredno žensko pet malih liber	poskus posilstva

Prostitutke naj bi poleg tega, da so krotile preveliko agresivnost mladih nepotešenih fantov, pripomogle tudi k uspehu v boju proti **prešuštništvu**. Lastnice bordelov so bile namreč dolžne, vsaj teoretično s prisego, prijaviti tistega, ki bi prešuštoval. Ker pa je neupoštevanje tega predpisa pomenilo le manjši prestop, so zamižale na eno oko in s tem pripomogle, da novica ni prišla v javnost (Rossiaud, 1989, 47). Sodeč po statutih, ki tako ali tako skoraj vedno govorijo samo o posledicah za ženske, ki so bile zasačene pri prešuštvovanju (izjeme so bili duhovniki), pa ni razumljivo, zakaj so moški prešuštvo sploh morali skrivati! Verjetno so ženske raje videle, da njihov mož svojo odvečno energijo porabi v bordelu, kot pa da si za to izbere "sosedo", in obiska javne hiše niso jemale kot skok čez plot.

Statuti Trsta, Poreča, Buzeta, Dvigrada, Buj in sv. Lovreča Pazenatiškega so "*de muliere in adulterio comprehensa*" povsem jasni. V Bujah je vsaka ženska, ki je skočila čez plot, za vse večne čase izgubila tako svojo doto kakor tudi vse svoje premičnine in nepremičnine. Vse to je prešlo v roke njenega moža, ki je pretrpel takšno sramoto in krivico (STBU, člen 76, 402). Ravno tako se je zgodilo tudi z žensko, ki si je kljub temu, da je imela zakonskega moža v mestu Poreč ali njegovem okrožju, delila posteljo z drugim moškim (STPO, 3. knjiga, člen 17, 147). V Dvigradu je eno tretjino od vseh dobrin, ki jih je imela prešuštnica, dobila komuna, preostali del pa njen prevarani mož. V tem mestu je kazen doletela tudi tistega, ki je sodeloval pri skoku čez plot. Ne glede na to, da je ženska privolila v spolno občevanje, je moral komuni plačati petindvajset malih liber (STDV, člen 70, 259). Tudi ženska, ki si je v Buzetu privoščila takšno bežno avanturo, je izgubila vse svoje dobrine. Poleg tega je morala oblast v tem mestu v roku enega meseca dogodek pretehtati in potem izjaviti, določiti in presoditi, kakšna naj bo denarna kazen. Ali je morala takšno kazen – petdeset malih liber – plačati sama ženska, v statutu ni konkretno rečeno ("*componenda comunibus antedictis*") (STBUZ, člen 87, 131, prevod, 176). Če jo je morala, potem lahko iz tega sklepamo, da je imela sama na voljo gotovino. Trst je bil glede poročenih žena, ki so se na svojo željo telesno združile z drugim moškim, še bolj strog. Poleg tega, da je izgubila vse svoje imetje, je bila tudi za vedno izgnana iz mesta. V primeru, da si je drznila priti nazaj, jo je bilo treba najprej prebičati in mučiti, nato pa spet izgnati. V Trstu je bila takšna ženska tudi javno osramočena, saj so jo po mestu peljali v spremstvu trobente in drugih instrumentov. Najhujša kazen je v Trstu doletela žensko, ki jo je zaradi prešuštva ovadil lastni mož. Poleg tega, da so vse njene dobrine prešle na zakonskega partnerja, jo je skok čez plot lahko stal tudi glavo (STTS, 3. knjiga, člen 61, 276, 277). Ni kaj, moški se je lahko na zelo hiter in učinkovit način znebil svoje žene. Na edino izjemo naletimo v Pulju in sv. Lovreču Pazenatiškem. Tukaj sta bila namreč moški in ženska obravnavana enako. V Pulju je oba v primeru prešuštvovanja najprej čakal bič, nato pa še izgon. Seveda so tudi v Pulju vse dobrine prešle na prevaranega zakonca, bodisi ženo, bodisi moža (STPU, 4. knjiga, člen 8, 269). Moški, ki je v Sv. Lovreču Paze-

natičkem telesno občeval z ženo koga drugega v hiši, kjer je ona stanovala, je moral plačati sto liber in za dva meseca mu je bila odvzeta prostost. Pol manjša kazen pa ga je doletela, če je prešuštoval zunaj njenega doma. Enako se je zgodilo tudi z žensko, ki je poleg zgoraj določene kazni izgubila še svojo doto. No, seveda je bilo treba celotno dogajanje opisati pred sodiščem, ker drugače sodnik ni mogel razsoditi in izreči kazni (STsvLP, 4. knjiga, člen 45, 146).

Tabela 2: Prikaz kazni za prešuštvovanje.

Tabella 2: Evidenza delle pene per casi di adulterio.

	ženska	Moški	sodelavec pri prešuštvu
Buje	izguba vseh dobrin		
Poreč	izguba vseh dobrin		
Dvigrad	izguba vseh dobrin		petindvajset malih liber
Buzet	izguba vseh dobrin + petdeset malih liber		
Trst	izguba vseh dobrin + izgon, bičanje in mučenje, procesija po mestu ob spremljavi trobente		
Pulj	bičanje, izgon, izguba vseh dobrin	bičanje, izgon, izguba vseh dobrin	
sv. Lovreč Pazenatički	sto malih liber, izguba dote	sto liber, dva meseca zapora (pol manj, če se je to zgodilo zunaj njenega doma)	

Poleg vsega že povedanega so bile prostitutke v javnih hišah najbolj vnete tudi pri preganjanju tajne prostitucije in razuzdanih poročenih žena, katerim so grozile, da jih bodo odpeljale v bordel (Rossiaud, 1989, 47).

Vse te pozitivne strani prostitucije so bile mestnim oblastem dobro poznane in po vsej verjetnosti so zaradi tega tudi dopuščale javne hiše in prostitutke. Poleg tega je zagotovo zelo pomembno težo pri odobravanju njihovega delovanja imela tudi ekonomska vloga. Dohodki od teh ustanov so bili namreč tako sestavni del mestnega proračuna kot dobička nekaterih meščanov. Tudi zaradi tega so si mestne oblasti nenehno prizadevale preprečiti ulično prostitucijo (Uitz, 1988, 103).

Tako je prostitucija pripomogla, da je bil volk sit in koza cela, saj so bile spodobne ženske obvarovane pred moškim nadlegovanjem, moški potešeni in vrh tega je bila polna še mestna blagajna.

Kot je znano, je v 13. stoletju pod vplivom kanonikov in velikih teologov seksualna morala izgubila del svoje strogosti. Poželenje ni bilo več šteto med najhujše grehe, ampak je postalo le manjše zlo. A kljub vsemu so še vedno zagovarjali določilo, da je dovoljeno le znotraj zakonske zveze (Rossiaud, 1989, 50, 154). Cerkevni krogi so tudi na prostitucijo gledali kot na manjše zlo in jo tolerirali. To je pripeljalo celo do tega, da je papež Pij II. prostitucijo branil in odločno odklonil strogo prekletstvo vlačug. Zelo redko se je zgodilo, da je kdo hotel prepovedati prostitucijo iz religioznih razlogov. Najbolj običajna zahteva, ki jo je cerkev zahtevala in podpirala, je bila spreobrnitev prostitutk. Veliko število pridig si je prizadevalo za spreobrnitev vlačug in spremembo bordelov v pobožne ustanove. Pri tem pa niso bili kaj dosti uspešni (Graus, 1981, 405, 406). Tako kot so se na račun javnih hiš polnile mestne blagajne, so imeli od njih korist tudi samostani. Večkrat so namreč bordeli financirali ustanovitev kakšnega samostana, od česar pa so imele korist tudi same prostitutke, saj so lahko vanj, če so zanosile, oddale svoje nezakonske otroke. Verjetno zanositev ni bila redka, saj poznavanje kontracepcije ni bilo takšno, kot je danes.

Zelo zanimivo bi bilo tudi videti, kako so na prostitutke gledale druge, poštene ženske. So jih tudi same jemale kot obrambo poštenih žensk pred pohotneži? Po vsej verjetnosti ženske o prostitutkah niso imele posebno lepega mnenja, saj so velikokrat ravno one metale slabo luč na celotno žensko populacijo.

Že sam pogled v statute istrskih mest nam jasno pokaže, da so bile prostitutke v tem okolju na robu družbe. Zgoraj smo se že malo bolj seznanili s posilstvi in pri tem opazili, da so bile prostitutke vedno in povsod tretirane drugače kot druge ženske, v Trstu pa posilstvo le-teh sploh ni veljalo za zločin. Podobno je veljalo tudi v primeru ugrabitev, saj kazen, ki je bila v Trstu določena za ugrabitev, spet ni veljala za vlačuge (STTS, 3. knjiga, člen 58, 273, in 3. knjiga člen 1, 160). V drugih statutih, npr. Buzeta (STBUZ, člen 40, 116, 117, prevod, 160, 161), Dvigrada (STDV, člen 35, 251, 252), Oprtalja (STOP, člen 41, 149, 150) in Vodnjana (STVO, 4. knjiga, člen 19, 139), kjer je še mogoče najti člene o ugrabitvah, pa ni posebej poudarjeno, da člen ne velja za prostitutke. Mogoče bi lahko tudi tukaj sklepali, da se ugrabitev vlačuge ni zdela zločin in zato takšnih primerov niso obravnavali.

Tudi uredba v tržaškem statutu, da se ni smelo z mučenjem izsiliti priznanja za kaznivo dejanje, ni veljala za prostitutke. Tako so se spet znašle v družbi z drugimi malovrednimi osebami ("*personis villibus*"), berači, potepuhi in drugimi podobnimi. Te so namreč lahko vrgli v ječo, jih mučili in priklenili k sramotilnemu stebru (STTS, 3. knjiga, člen 3, 169, 170).

Ravno tako so v Trstu razlikovali tudi pri napadih na osebo. Zakon ni veljal za tistega, ki je napadel ali poškodoval malovredno osebo, in med te so šteli tudi

prostitutke (STTS, 3. knjiga, člen 8, 194). Kadar je v Buzetu kdo, ki je bil v javnosti znan kot pijanec, ničvrednež, človek na nižjem položaju ali pocestnica, na javnem mestu zagrešil kako odvratno delo, bodisi da je rekel oziroma storil komu kaj slabega, bodisi da je koga udaril, in če je prizadeti človek, ki mu je bilo to storjeno, udaril takšnega pijanca, ničvredneža, človeka na nižjem položaju ali vlačugo ali če je s poštenimi ljudmi dokazal, da mu je nekdo od njih izrekel žaljivko, v takšnem primeru je bila kazen odvisna od dobre volje oblasti, saj je po svoji svobodni izbiri določila višino kazni, pri čemer je upoštevala položaj osebe in stopnjo kaznivega dejanja (STBUZ, člen 29, 112 in 113, prevod, 157). Tudi v Oprtalju se je pijancem in pocestnicam zgodilo nekaj takega (STOP, člen 30, 144).

"*Meretrix publica*" v Pulju ni smela biti poklicana za pričo, če pa je to bila, ni smela odločati za nasprotno stran (STPU, 4. knjiga, člen 11, 271).

Tudi po zmerljivkah, ki so vsevprek letele po istrskih mestih, lahko vidimo, da so prostitutke spadale med manjvredne ljudi in da so v zavesti takratnih ljudi veljale za nekaj slabega. "*Meretrix*" ali "*puttana*", dandanes bolj poznana "kurba", je bila ena od zelo pogostih zmerljivk. Kadar je kdo ženski po krivici rekel, da je "kurba", jo je s tem, ko jo je primerjal z nekom z družbenega dna, po vsej verjetnosti užalil. Tudi v današnjem času ni kaj dosti drugače.

Kako so to uravnavali statuti istrskih mest? V Labinu je moral tisti, ki je po krivici koga zmerjal z lažnivcem, morilcem, kurbinim sinom ("*filius meretricis*"), kurbo ("*meretrix*"), izdajalcem, rogonosecem, plačati kazen. Kadar pa je dokazal, da je bila zmerljivka namenjena komu, ki je to resnično bil, se je kazni lahko izognil (STLA, člen 8, 184).

Tudi v Vodnjanu je bilo tako. Za psovke kot na primer morilec, ničvrednež, "*donna dir puttana*", tatica, je bilo treba komuni plačati pet malih liber. Poleg kazni je moral tisti, ki je takšno hudobijo izrekel, svoje besede pred oblastjo in ljudstvom zanikati, in to kljub temu, da so bile mogoče izrečene žaljivke resnične, a se tega ni dalo dokazati (STVO, 4. knjiga, člen 6, 135). Nič drugače se ni zgodilo s tistim, ki je koga užalil v Balah (STBA, člen 35, 74).

V Buzetu so lahko izbirali med žaljivkami: lopov, tat, krivoprisežnik, ničvrednež, izdajalec, nezvestež, "lažeš skozi grlo", rogonosec, izgnanec, "*putana*", tatica, razuzdanka in podobnimi. Kdor je koga užalil z besedo s tega seznama, je moral plačati pol marke (štiri libre) buzetski občini in pripadajoči del tudi beneški oblasti. V primeru, da je bila oseba, ki ji je bila žalitev namenjena, javno poznana po tem ali ji je bilo to dokazano, žalitelju ni bilo treba nič plačati, razen štirideset malih soldov (dve libri) po starem običaju (STBUZ, člen 15, 109, prevod, 153, 154).

Tudi v Oprtalju so bile poznane podobne psovke, med njimi seveda tudi "*donne puttana*". In tu je bilo spet treba plačati, razen v primerih, ko je bila zmerjana oseba že prej javno poznana kot takšna (STOP, člen 15, 139, 140). V tem mestu pa statut v enem izmed svojih členov še posebej obravnava primere obrekovanja, to se pravi, da

žaljivka ni bila izrečena človeku v obraz, ampak se je za njegovim hrbtom govorilo o njem kot o tatu, hudobnežu, kurbi in podobnem. Tudi v teh primerih se je proračun občine na račun globe povišal za petdeset malih liber, toda če se je žaljeni resnično izkazal za malopridneža, je občina ostala praznih rok (STOP, člen 17, 140).

Malo drugače pa so bile kazni za žalitve določene v Dvigradu. Izbor zmerljivk je bil tudi tu enak. Med roparji in pankrti lahko najdemo tudi "*putanam*", tatico in razuzdanko. Vendar statut pravi, da je moral tisti, ki je komu namenil določeno psovko, plačati dve mali libri in svoje besede preklicati, češ da se je lagal. To pa je spet veljalo samo za ljudi na dobrem glasu. Drugače so krivičneža postavili na sramotilni steber, dokler ni trikrat zapored preklical svoje žalitve. V primeru, da je psovka letela na koga, ki je bil v javnosti po tem poznan, je kazen znašala le dvajset soldov (ena libra). Oseba je lahko ostala na prostosti, dokler se rektor in sodnik nista odločila o morebitnem povišanju denarne kazni, pri čemer sta upoštevala družbeni status te osebe in stopnjo prestopka (STDV, člen 13, 246, 247).

Prav tako je bilo tudi v Bujah, saj je bilo za psovko treba plačati pol marke (štiri libre), če je pa bila zmerljivka namenjena osebi, ki je bila po tem javno poznana, pa le dve mali libri, in tisti, ki je zmerjal, je lahko ostal na prostosti (STBU, člen 12, 394). Verjetno bi lahko po zadnjem stavku, "*et remanendo etiam in libertate*", skleпали, da je lahko tisti, ki je neupravičeno koga žalil s katero od grdih besed, pristal tudi za rešetkami. Vendar pa je bolj verjetno, da je to pomenilo izognitev sramotilnemu stebru, kot smo videli, da je bila navada v Dvigradu.

Po statutih Grožnjana (STGR, člen 141, 214) in Sv. Lovreča Pazenatiškega (STsvLP, 4. knjiga, člen 40, 145) lahko ugotovimo, da so tudi zvodnice sodile med manjvredne ljudi, saj so v teh dveh mestih poleg omenjenih žaljivk poznali tudi zmerljivko "*ruffiana*". V Sv. Lovreču Pazenatiškem je bila tudi kazen za zmerljivke ("*puttana, ruffiana,...*") dokaj zanimiva. Ženska, ki je drugo žensko užalila, je morala namreč eno nedeljo po maši trikrat skočiti s pete stopnice na stopnišču mestnega vodnjaka in javno zanikati izrečeno žaljivko. V primeru, da ni mogla dokazati, da je to, kar je izjavila, res, jo je lahko kaznoval samo sodnik.

Statut mesta Pulja sicer ne našteva posebej izrazov, ki so spadali med zmerljivke, a kljub temu določa kazni za zmerjanje. Kazen je bila odvisna od tega, kje je bila žalitev izrečena. Štirideset malih soldov (dve libri) je bilo treba odšteti, če je kdo psovko izrekel vpricho oblasti mesta Pulj, pol manj pa, če se je to zgodilo kje drugje (STPU, 4. knjiga, člen 1, 265). Tudi statuti Umaga (STUM, 4. knjiga, člen 4, 289), Pirana (STPI, 2. knjiga, člena 3 in 4, 249, 250) in Izole (STIZ, 1. knjiga, člena 14 in 15, 362) nam ne ponujajo kakih "sočnih" izrazov, s katerimi so se med seboj obmetavali srednjeveški prebivalci in prebivalke, temveč so v njih določene samo kazni.

Spet najbolj pa ima člen o žalitvah razdelan statut mesta Trst. Poglejmo si podrobneje samo zmerjanje med ženskami. Za besede, kot so "*meretrix*", krava, oslica

in podobne, je bilo treba v Trstu plačati dve marki (šestnajst liber). V primeru, da je bila žaljivka ali psovka izrečena vpricho predstavnika oblasti, je bilo treba plačati petindvajset malih liber, razen če ni bil tisti, ki je psovko izrekel, ali tisti, ki mu je bila namenjena, malovredna oseba. V tem primeru je veljala ista kazen kot zgoraj. Tudi v tem statutu najdemo podobno določilo kot v drugih, namreč to, da kadar se je določena žalitev izkazala za resnično, zmerjalcu ni bilo treba odpreti svojega mošnjčka. Osebi, ki se ni strinjala z izrečeno zmerljivko in je zakričala: "Lažeš!", prav tako ni bilo treba plačati. Seveda to spet ni veljalo takrat, kadar je bila psovka upravičena. V primerih, ko pa je kdo koga tako razjezil, da mu je namenil več psovki in so te letele na vse strani, je moral plačati za vsako posebej (STTS, 3. knjiga, člen 31, 234–235).

V pregledanih statutih naletimo še na en dokaz o manjvrednosti "nečastnih žensk". Kadar je v Buzetu ženska, ki je bila na slabem glasu ali je bila zasačena pri prešuštvovanju, užalila drugo žensko, ki je bila na dobrem glasu, je morala buzetski občini plačati kazen v višini desetih malih liber in pripadajoči del tudi beneški oblasti, v skladu s starim običajem. In ker je šlo za ženske z družbenega dna, seveda velikokrat niso imele denarja za plačilo. Tudi v tem primeru je niso odnesle nekaznovane, saj sta jih čakala bičanje in dosmrtni izgon iz mesta. Sploh pa nas ne preseneča dejstvo, da v obratnem primeru, ko ženski, ki je bila višje na družbeni lestvici, za "užalitev" manjvredne ženske ni bilo treba plačati ničesar (STBUZ, člen 16, 110, prevod, 154). Tudi ženske v Oprtalju, ki so bile na slabem glasu in so v obraz zabrusile kakšno žaljivko spoštovanja vredni ženski, so bile kaznovane, bodisi bičane bodisi izgnane (STOP, člen 16, 140). V Dvigradu je morala ženska, ki je bila na slabem glasu, za žalitev častivredne ženske prav tako plačati določeno kazen – pet malih liber. Če pa tega ni zmogla, je bila bičana in je morala svoje besede trikrat zapored preklicati, podobno kot že opisano pri zmerjanju. Kazen je doletela tudi ženske, ki so bile na dobrem glasu in so v odgovor na žalitev namenile psovko ženski na slabem glasu. Plačati je morala namreč dvajset malih soldov (ena libra) (STDV, člen 14, 247). V Vodnjanu se je ženska na slabem glasu lahko znašla celo za rešetkami. Če namreč ni mogla plačati predvidene kazni, je morala za osem dni v zapor (STVO, 4. knjiga, člen 7, 136). V Trstu je bilo možno tudi, da sta se med seboj zmerjali dve, obe manjvredni ženski. O kazni za takšno manjvrednico, ki naj bi znašala manj kot pet malih liber, je odločal sodnik. Prav tako pa je bila kazen odvisna od sodnikove volje takrat, ko je poštena ženska udarila manjvredno žensko, katera jo je zmerjala. Plačati je morala približno pet malih liber, razen če ni prišlo do umora ali pohabljenja (STTS, 3. knjiga, člen 31, 235).

Tabela 3: Prikaz kazni za zmerljivke.

Tabella 3: Evidenza delle pene per casi di oltraggio.

	izrečena po krivem	resnična žaljivka	če je žalila ženska na slabem glasu
Labin	pet liber	ni kazni	
Vodnjan	pet malih liber, preklicati svoje besede		pet malih liber, osem dni zapora (če ne more plačati)
Bale	pet malih liber, preklicati svoje besede		
Buzet	štiri libre občini, del Benetkam	ni kazni, razen dveh liber po starem običaju	deset malih liber užaljeni ženski + del še občini, bič in izgon (če ne morejo plačati)
Oprtalj	štiri libre občini, osem liber Benetkam	ni kazni, razen dveh liber po starem običaju	deset malih liber, bič, izgon
Dvigrad	dve mali libri, besede preklicati	ena libra	pet malih liber, sramotilni steber, preklic besed
Buje	štiri libre	dve mali libri	
Grožnjan			
Sv. Lovreč Pazenatički	3 x skok s pete stopnice mestnega vodnjaka, preklic besed, kazni določi sodnik		
Pulj	dve libri (pred mestno oblastjo), ena libra (kje drugje)		
Umag	dve libri (odvisno od renomeja osebe in kraja, kjer je bila izrečena)		
Piran	dve libri		
Izola	pet liber (pred oblastjo), dve libri (kje drugje)		
Trst	šestnajst liber, petindvajset liber (pred oblastjo)	ni kazni	šestnajst liber

Če zaključimo, teologi so od Avgušтина do Tomaža Akvinskega na prostitutke gledali kot na nujno zlo. Torej, družbi so bile potrebne, vendar so bile še vedno zlo. Kljub vsej toleranci so še zmeraj veljale za nečastne ženske in so jih metali v isti koš z morilci, tatovi, lažnivci, berači, potepuhi in drugimi osebami z družbenega dna. Določeni zakoni v statutih zanje niso veljali, in kazni, predvidene zanje, so bile med najstrožjimi.

V istrskih mestih so vlačuge zagotovo delovale, če pa so bile tam tudi stalno naseljene, to se pravi, da so živele v javni hiši, pa razen za Trst ne moremo brez-pogojno trditi. Tukaj je bil bordel dovoljen in je v statutu tudi konkretno omenjen.

VITTIME DELLA PROSTITUZIONE NELL'ISTRIA MEDIEVALE

Mojca KOVAČIČ

SI-3214 Zreče, Ul. Pohorskega bataljona 19

e-mail: mojca.kovacic@siol.net

RIASSUNTO

Il lavoro si propone di fare luce sulla condizione delle prostitute nell'Istria medievale e sul rapporto della società nei loro confronti. Più in dettaglio, illustrare il mondo della prostituzione, da un lato come un mestiere tollerato dalle autorità ecclesiastiche e temporali e, in certa misura, permesso (erano accettati solo le case di tolleranza, mentre le altre forme di prostituzione erano perseguite), dall'altro come un crimine senza vittima (le prostitute da strada ed i bordelli privati erano proibiti e dunque perseguitati). Si evidenzia anche come gli statuti trattassero i crimini dei quali erano vittime le prostitute: lo stupro, il sequestro e le violenze fisiche e verbali. Ci si sofferma anche su temi simili a quello della prostituzione, come il concubinato e l'adulterio.

Abbiamo usato, come fonti, gli statuti delle città istriane di Albona, Buie, Capodistria, Cittanova, Dignano, Duecastelli, Grisignana, Isola, Montona, Orsera, Parenzo, Pinguente, Pirano, Pola, Portole, San Lorenzo del Pasenatico, Trieste, Umago e Valle. La società e la Chiesa usavano nei confronti delle prostitute due pesi e due misure. La posizione delle prostitute nella società medievale ed il rapporto della società nei loro confronti erano, infatti, molto chiari: si trattava di un male necessario e dunque utile alla società – rimpinguava le casse comunali e diminuiva le violenze carnali – ma, al tempo stesso, rappresentava un qualcosa di male ed era, dunque, relegato ai margini della società. Anche la Chiesa traeva vantaggio dalla prostituzione, visto che spesso i bordelli finanziavano la costruzione di monasteri, ai quali poi le prostitute affidavano i neonati frutto di gravidanze indesiderate. Le autorità, tuttavia, tolleravano un solo tipo di prostituzione e cioè quella svolta nelle

case di tolleranza. Era qui che risiedevano le venditrici d'amore e, dunque, le autorità potevano controllarle. Le fonti citano l'esistenza di un bordello pubblico solo a Trieste, mentre nelle altre città istriane esistevano, probabilmente, solo bordelli privati e prostitute da strada, attività entrambe sanzionate.

Le autorità medievali, con tutta probabilità, si confrontavano ogni giorno con casi di violenza carnale, visto che tutti gli statuti esaminati contemplano articoli che trattano questo crimine e ne stabiliscono le pene. Tuttavia la punizione variava da caso a caso, in relazione allo status della vittima. La punizione per lo stupro di una donna disonorata era, di norma, inferiore a quella per la violenza di una donna virtuosa. Non ci si riferisce, in questo caso, solo a prostitute, ma in generale a donne "leggere", come le immorali, le fornicatrici e le vedove "allegre". Differenze del genere compaiono anche nelle pene per il ratto. A Trieste la legge non prevedeva punizione per chi aggrediva e causava lesioni ad una prostituta, mentre a Pinguente e Portole la pena era lasciata alla discrezione delle autorità. A quel tempo erano molto frequenti anche i casi di oltraggio, con le prostitute coinvolte sia nel ruolo di vittima sia in quello di colpevole. Anche in questo caso esistevano differenze fra loro e le persone onorate.

Le prostitute di strada, che offrivano i loro servizi di porta in porta, diventavano alle volte delle concubine. Le autorità di Trieste, Pola, Pinguente e Umago erano molto chiare a riguardo. La convivenza era proibita ed il destino delle concubine assai poco roseo. Anche l'adulterio può essere considerato un crimine senza vittime. Gli statuti di Trieste, Parenzo, Pinguente, Duecastelli e Buie sono chiari riguardo a "de muliebri in adulterio comprehensa". Se a commettere adulterio era una donna, essa perdeva tutti i beni, se si trattava di un uomo, la passava liscia, tranne che a Pola e a San Lorenzo del Pasenatico.

Parole chiave: prostituzione, case di tolleranza, bordelli privati, prostituzione da strada, stupro, Istria, Trieste, città, medioevo

KRATICE

ACRS – Atti del Centro di ricerche storiche Rovigno. Trieste-Rovigno.

AMSI – Atti e memorie della Società istriana di Archeologia e Storia Patria. Parenzo-Pola, Venezia.

AT – Archeografo Triestino. Raccolta di Memorie, Notizie e documenti. Particolarmente per servire alla Storia della Regione Giulia. Parenzo.

MHJSM – Monumenta historico-juridica slavorum meridionalium. Zagreb.

VHARiP – Vjesnik historijskog arhiva u Rijeci i Pazinu. Pazin-Rijeka.

STBA – statut Bal; glej: Muciaccia (1976–1977).

STBU – statut Buj; glej: Zjačić (1969).

STBUZ – statut Buzeta; glej: Zjačić (1963–1964, 1965).

- STDV** – statut Dvigrada; glej: Zjačić (1961–1962).
STGR – statut Grožnjana; glej: Klen (1963–1964, 1965).
STIZ – statut Izole; glej: Morteani (1889).
STKP – statut Kopra; glej: Margetić (1993).
STLA – statut Labina; glej: Franceschi (1908).
STMO – statut Motovuna; glej: Morteani (1984, 1985).
STNO – statut Novigrada; glej: Parentin (1966).
STOP – statut Oprtalja; glej: Vesnaver (1885).
STPI – statut Pirana; glej: Pahor, Šumrada (1987).
STPO – statut Poreča; glej: Zjačić (1979a).
STPU – statut Pulja; glej: Benussi (1911).
STsvLP – statut Sv. Lovreča Pazenatiškega; glej: Jelinčić (1973).
STTS – statut Trsta; glej: Szombathely (1935).
STUM – statut Umaga; glej: Benussi (1892).
STVO – statut Vodnjana; glej: Radossi (1970).
STVR – statut Vrsarja; glej: Budicin (1982–83).

VIRI IN LITERATURA

- Benussi, B. (1892):** Lo statuto del comune di Umago. AMSI, vol. VIII, fasc. 3 e 4, 227–313.
- Benussi, B. (1911):** Statuto del comune di Pola. AMSI, vol. XXVII, 107–449.
- Budicin, M. (1982–83):** Statuti, et ordini da osseuarsi nel castello di Orsera et suo contado. ACRS, vol. XIII, 237–271.
- de Franceschi, C. (1908):** Statuta communis Albonae. AT, ser. III, vol. IV, 131–229.
- Geremek, B. (1998):** Der Außenseiter. V: Jacques Le Goff (hrg.): Der Mensch des Mittelalters. Frankfurt am Main, Fischer Taschenbuch Verlag, 347–401.
- Graus, F. (1981):** Randgruppen der städtischen Gesellschaft im Spätmittelalter. Zeitschrift für historische Forschung, 8. Band. Berlin, Duncker & Humboldt, 385–437.
- Henriques, F. (1968):** Historija Prostitucije. Prostitucija u Evropi i Novom svijetu II. Zagreb, Epoha.
- Jelinčić, J. (1973):** Statut svetog Lovreča Pazenatičkog sa posebnim osvrtom na jezične karakteristike. VHARiP, svez. XVIII, 71–152.
- Klen, D. (1963–1964, 1965):** Statut Grožnjana. VHARiP, svez. VIII–IX (1963–1964), 213–255; svez. X (1965), 203–243.
- Margetić, L. (1993):** Statut koprškega komuna iz leta 1423 z dodatki do leta 1668. Koper, Rovinj, Pokrajinski arhiv Koper in Center za zgodovinske raziskave.
- Morteani, L. (1894, 1895):** Storia di Montona; con Appendice e Documenti, Statuti e Documenti. AT, n.s., vol. XIX (1894), fasc. II, 447–482; vol. XX (1895), 5–123.

- Morteani, L. (1889):** Isola ed i suoi statuti. Gli statuti d'Isola. AMSI, vol. IV (1889), fasc. 3–4, 349–421; vol. V (1889), fasc. 1–2, 155–193.
- Muciaccia, G. (1976–1977):** Gli statuti di Valle d'Istria. ACRS, vol. VII, 63–112.
- Parentin, L. (1966):** Statuti di Cittanova. AMSI, n.s., vol. XIV (LXVI), 105–220.
- de Pizan, C. (1999):** Knjiga o mestu dam. Ljubljana, Delta.
- Prostitution, (1995):** Prostitution. V: Lexikon des Mittelalters, VII. Band, Planudes bis Stadt (Rus'). München, Lexma Verlag, 267–270.
- Radossi, G. (1970):** Introduzione allo Statuto di Dignano. ACRS, vol. I, 53–151.
- Rath, B. (1986):** Prostitution und spätmittelalterliche Gesselschaft im österreichisch-süddeutschen Raum. V: Frau und spätmittelalterlicher Alltag, Internationaler Kongress Krems an der Donau 2. bis 5. oktober 1984, Veröffentlichungen des Instituts für mittelalterliche Realienkunde Österreichs Nr. 9. Wien, Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Rossiaud, J. (1989):** Dame Venus: Prostitution im Mittelalter. München, Verlag C. H. Beck.
- Scott, R. G. (1969):** Najstarejša obrt. Prostitucija od antike do današnjih dni. Ljubljana, Cankarjeva založba.
- de Szombathely, M. (1935):** Statuti di Trieste del 1421. AT, III serie, vol. XX, 1–353.
- Uitz, E. (1988):** Die Frau in der mittelalterlichen Stadt. Leipzig, Edition Leipzig.
- Vesnaver, G. (1885):** Notizie Storiche del Castello di Portole nell'Istria, Statuto Municipale di Portole. AT, n.s., vol. XI, 131–180.
- Zjačić, M. (1961–1962):** Dvigradski statut. VHARiP, svez. VI–VII, 235–293.
- Zjačić, M. (1963–1964, 1965):** Statut bužetske općine. VHARiP, svez. VIII–IX (1963–1964), 71–137; svez. X (1965), 121–146.
- Zjačić, M. (1969):** Sačuvani fragment starog statuta općine Buje iz 1412. godine. Jadranski zbornik. Prilozi za povijest Istre, Rijeke, Hrvatskog Promorja i Gorskog kotara, VII. Rijeka-Pula, 365–416.
- Zjačić, M. (1979a):** Statut grada Poreča iz 1363. godine. MHJSM, vol. XIII, 7–203.
- Zjačić, M. (1979b):** Notarska knjiga, bužetskog notara Martina Sotolića (Registrum imbreviaturarum Martini Sotolich notarii Pinguentini), 1492–1517. godine. MHJSM, vol. XIII, 293–320.